

УДК 364.01

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.8>

Людмила МЕЛЬНИК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., Україна, 32300

ORCID: 0000-0002-3563-3137

Бібліографічний опис статті: Мельник, Л. (2024). Соціальна робота: сучасні теоретичні аспекти. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 56–67, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.8>

СОЦІАЛЬНА РОБОТА: СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Стаття має на меті здійснити теоретичний аналіз поняття та особливостей аспектів соціальної роботи. Також проаналізувати теоретичні та практичні напрацювання українських та закордонних дослідників із обраної теми. З'ясувати та проаналізувати існуючі теорії соціальної роботи.

У роботі було використано наступні методи: аналіз наукової літератури, здійснений з метою визначення стану розробленості досліджуваної проблеми; узагальнення, абстрагування і систематизація, принципи системно-діяльнісного підходу в загальній психології та соціології, загально-соціологічні уявлення про соціальну роботу в Україні та за кордоном та теорії соціальної роботи.

Дослідження сучасних теоретичних аспектів соціальної роботи полягає в ретельному аналізі досліджень і публікацій українських та закордонних науковців та їх висновків із обраної галузі. Було визначено та теоретично з'ясовано конкретику терміну «соціальна робота» та класифіковано ці поняття. Розкрито психологічні та соціологічні передумови, чинники та механізми функціонування соціальної роботи в Україні та за кордоном.

Дослідження орієнтовано не лише на проблему теоретичного аналізу особливостей соціальної роботи, а розкриває більш ширші поняття, такі як аналіз структури та елементів соціальної роботи, теорії соціальної роботи в парадигмі наукових досліджень, теоретичні моделі соціальної роботи, аналіз законодавчих актів, які забезпечують правові підстави для здійснення соціальної роботи в Україні, аналіз особливостей соціальної роботи в умовах війни росії з Україною тощо.

На підставі наукового дослідження було встановлено, що соціальна робота – це професійна діяльність, спрямована на допомогу особам, сім'ям, групам і громадам у подоланні соціальних труднощів та покращенні їхнього благополуччя. Соціальна робота включає в себе надання психологічної підтримки, соціальної допомоги, консультування, адвокацію та інші форми підтримки, що сприяють соціальній адаптації та інтеграції, забезпечуючи доступ до необхідних ресурсів і послуг. Ця діяльність базується на принципах соціальної справедливості, прав людини та поваги до людської гідності. Соціальна робота базується на багатій теоретичній основі, що включає психодинамічні, біхевіористські, когнітивні, гуманістичні, системні, екологічні та ін. підходи.

Ключові слова: соціальна робота, соціальні працівники, теорія соціальної роботи, психологія, соціум.

Liudmyla MELNYK

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, 61 Ohienko str., Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0002-3563-3137

To cite this article: Melnyk, L. (2024). Sotsialna robota: suchasni teoretychni aspekty [Social work: modern theoretical aspects]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 56–67, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.8>

SOCIAL WORK: MODERN THEORETICAL ASPECTS

The article aims to carry out a theoretical analysis of the concept and features of aspects of social work. Also analyze the theoretical and practical work of Ukrainian and foreign researchers on the chosen topic. Find out and analyze the existing theories of social work.

The following methods were used in the work: analysis of scientific literature, carried out in order to determine the state of development of the researched problem; generalization, abstraction and systematization, principles of the system-activity approach in general psychology and sociology, general sociological ideas about social work in Ukraine and abroad, and theories of social work.

The study of modern theoretical aspects of social work consists in a thorough analysis of research and publications of Ukrainian and foreign scientists and their conclusions from the chosen field. The specifics of the term "social work" were defined and theoretically clarified for the first time, and these concepts were classified. Psychological and sociological prerequisites, factors and mechanisms of functioning of social work in Ukraine and abroad are disclosed. The research is focused not only on the problem of theoretical analysis of the features of social work, but reveals broader concepts, such as the analysis of the structure and elements of social work, theories of social work in the paradigm of scientific research, theoretical models of social work, analysis of legislative acts that provide legal grounds for implementation of social work in Ukraine, analysis of the features of social work in the conditions of Russia's war with Ukraine, etc.

Based on scientific research, it was established that social work is a professional activity aimed at helping individuals, families, groups and communities to overcome social difficulties and improve their well-being. Social work includes the provision of psychological support, social assistance, counseling, advocacy and other forms of support that contribute to social adaptation and integration, providing access to necessary resources and services. This activity is based on the principles of social justice, human rights and respect for human dignity. Social work is based on a rich theoretical basis, which includes psychodynamic, behavioral, cognitive, humanistic, systemic, ecological, and other approaches.

Key words: social work, social workers, theory of social work, psychology, society.

Актуальність проблеми. Соціальні зміни, які відбуваються у світі, включаючи економічні кризи, міграційні процеси, зростання рівня бідності та нерівності, війни та пандемії, вимагають нових підходів і методів у соціальній роботі. У сучасному суспільстві спостерігається зростання кількості людей, які потребують соціальної підтримки: сім'ї, що опинилися у складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщені особи, люди похилого віку, особи з інвалідністю, військові, безробітні, бездомні та інші.

Розвиток теоретичних знань у галузі соціальної роботи сприяє підвищенню професійного рівня соціальних працівників. Це включає як глибше розуміння основних принципів і методів роботи, так і вміння адаптувати їх до конкретних умов і потреб різних категорій клієнтів. Крім того, теоретичні дослідження в сфері соціальної роботи дозволяють інтегрувати міждисциплінарні знання з психології, педагогіки, медицини, права та інших галузей, що є необхідним для комплексного підходу до вирішення соціальних проблем.

Актуальність нашого наукового дослідження обумовлена критично важливими соціальними, економічними та психологічними викликами, що постали перед українським суспільством в умовах війни. Ця війна створила нові обставини та виклики для соціальної роботи, які потребують глибокого теоретичного аналізу та розробки нових методологічних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші практичні кроки у розвитку теоретичного підґрунтя соціальної роботи здійснили Аліса Соломон у Німеччині, Марія Гахері у Франції, Єлизавета Фрай у Англії та Джейн Адамс у США. Однак найбільших успіхів у нау-

кових дослідженнях досягла Мері Річмонд, яка розробила методи індивідуальної роботи. Її підхід поєднував медичні методи, біхевіористську школу психології та психоаналіз З. Фрейда. В основі функціональної індивідуальної роботи лежать психологічні підходи О. Ранка. Особливу цінність для соціальної роботи має концепція психосоціального розвитку людини у суспільстві, сформульована американським психологом Еріком Еріксоном (1902–1994). Ця концепція враховує як внутрішньоособистісні процеси, так і особливості соціальних зв'язків на різних етапах життя людини. Особливу роль розвитку теорії соціальної роботи у країнах Заходу надали ідеї З. Фрейда, Б. Ф. Скіннера, Ж. Піаже.

Теорії соціальної роботи, що базуються на різних соціологічних, психологічних та філософських концепціях досліджували та відкрили: Когнітивна теорія соціальної роботи (Альберт Елліс, Аарон Бек, Вільям Глассер), Гуманістична теорія соціальної роботи (Карл Ренс Роджерс, Абрахам Маслоу, Фредерік Перлз), Системна теорія соціальної роботи (Людвіг фон Берталанфі), Екологічна теорія соціальної роботи (Карел Гермейн та Алекс Гіттерман), Теорія ролей (Толкот Парсонс, Роберт Мертон, Джекоб Морено), Теорія кризового втручання у соціальній роботі (Джеральд Каплан), Теорія психосоціальної терапії в соціальній роботі (Мері Річмонд).

Українські науковці, що досліджували теоретичні та практичні аспекти соціальної роботи характеризуються значним внеском у розвиток цієї галузі. Вони вивчали і адаптували зарубіжні теорії до українських реалій, а також розробляли власні методики і підходи, що враховують специфіку національної соціокультур-

ної ситуації. Теорію і методи соціальної роботи вивчали І. Мигович, М. Лукашевич, Т. Семигіна, М. Пейн, А. Бойко, Н. Бондаренко, О. Брижувата, І. Грига, О. Кравченко тощо. Особливості соціальної роботи в Україні досліджували І. Зверева, О. Безпалько, С. Харченко, І. Зверева, Г. Лактіонова, О. Осетрова, О. Денисюк, О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва, В. Бех, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Полтавець, Г. Попович, Н. Лавринченко, О. Карпенко, А. Ярошенко тощо.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз поняття та особливостей аспектів соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Соціальна робота – це професійна діяльність, спрямована на покращення якості життя та добробуту людей, особливо тих, хто знаходиться у складних життєвих ситуаціях (Зверева, Безпалько & Харченко, 2003, с. 25). Ця сфера включає в себе допомогу різним категоріям населення: дітям, підліткам, дорослим, людям похилого віку, особам з інвалідністю, безробітним, бездомним, а також сім'ям, які стикаються з соціальними проблемами. Соціальні працівники надають підтримку через консультування, організацію соціальних послуг, забезпечення доступу до медичних, освітніх та юридичних ресурсів. Вони працюють у різних установах, таких як державні органи, лікарні, школи, неурядові організації, і грають ключову роль у створенні соціальної справедливості та рівних можливостей для всіх членів суспільства.

Час становлення теоретичних основ соціальної роботи – кінець XIX – початок XX ст. Серед причин, що активізували цей процес, слід назвати соціально-економічні причини (масова урбанізація, посилення соціальних конфліктів, глобальних проблем людства), а також процеси саморозвитку теоретичних знань (розвиток соціології, психології та ін.) (Мачуліна & Познанська, 2018, с. 8).

Розробка теоретичної парадигми соціальної роботи нерозривним чином пов'язана з ім'ям Мері Еллен Річмонд, активно сприяє процесу професіоналізації соціальної роботи та трансформації традиційної благодійності у статусну інтелектуальну професію. Її внесок у становлення соціальної роботи пов'язаний з обґрунтуванням наукових підходів до теорії та практики, організаційної роботи, у справі відкриття професійних шкіл підготовки майбутніх фахівців,

розвитком напряму практики індивідуальної роботи, яка згодом отримала назву як «діагностична школа».

У 1917 р. виходить книга «Соціальні діагнози», в якій М. Річмонд описала теоретичні та методологічні засади індивідуальної соціальної роботи. У «Соціальних діагнозах» підсумовується попередній досвід та визначаються засади наукового підходу до індивідуальної роботи. Виділивши суспільні та особисті ситуації як пріоритетні проблемні галузі пізнання в соціальній роботі, М. Річмонд вважала, що соціальна робота – це «мистецтво допомоги», своєрідно визначивши процес взаємодії соціального працівника та клієнта «як використання здорового глузду в безглузді ситуації» (Richmond, 1917).

Особливу роль розвитку теорії соціальної роботи у країнах Заходу надали ідеї З. Фрейда, Б. Ф. Скіннера, Ж. Піаже. У роботах «По той бік принципу задоволення», «Психологія мас та аналіз людського «Я», «Я» та «Воно» З. Фрейд аналізує механізми функціонування соціальних інститутів, розглядає основні стимули людської діяльності, розвиває психоаналітичну концепцію особистості (Лукашевич & Мигович, 2003, с. 33–34).

Протягом 20–70-х років XX століття в соціальній роботі переважала *психодинамічна теорія*, заснована на психоаналітичних ідеях австрійського психолога і психіатра Зігмунда Фрейда (1856–1939). Вона спрямована на розуміння і пояснення природи та суті внутрішніх конфліктів людини, її поведінки і взаємодії з навколишнім середовищем. Психодинамічна теорія соціальної роботи акцентує увагу на внутрішньому житті індивіда і базується на принципі психічного детермінізму, згідно з яким дії та поведінка людини обумовлені її мисленням, а не впливами міжособистісних відносин або зовнішніх обставин. Психодинамічна теорія оцінює соціальне функціонування людини виходячи з аналізу її Его, емоційності, неусвідомлених мотивів та конфліктів, уміння – невміння контролювати свої імпульси. Велика увага приділяється чинникам довкілля, оскільки вони вносять корективи у функціонування Его (Бойко, Бондаренко & Брижувата, 2004, с. 45–60).

Біхевіористська теорія соціальної роботи – це підхід, який вважає, що поведінка людини визна-

чається зовнішніми впливами. Засновником біхевіоризму є американський психолог Джон-Бродес Вотсон (1878–1958), який розробив основні теоретичні положення на основі експериментів з тваринами, проведених його співвітчизником Едвардом Торндайком, адаптуючи їх до людської поведінки. Прихильники цієї теорії спрямовують свої зусилля на корекцію небажаних форм поведінки та підсилення бажаних за допомогою підкріплення і соціального навчіння. Основою цієї теорії є біхевіоризм, напрямок у психології, який фокусується на поведінці як сукупності фізіологічних реакцій на зовнішні фактори, а не на свідомості. Біхевіоризм базується на філософії позитивізму, що дозволяє позиціонувати його як «об'єктивну психологію», яка досліджує і змінює явища, що можна спостерігати: зовнішні стимули і реакції на них. Біхевіористська теорія включає такі основні терапевтичні підходи:

– класичне обумовлення (Дж.-Б. Вотсон), яке діє за схемою «стимул – реакція» (S – R) і полягає в створенні специфічного набору стимулів для отримання бажаної поведінки або створення умов для згасання небажаної поведінки (контробумовлювання);

– оперантне обумовлення (Б.Ф. Скіннер), яке передбачає, що поведінка, здійснюючись у певному середовищі, призводить до відповідних наслідків, що називаються «підкріпленням» (Лукашевич & Мигович, 2003, с. 28–54).

Когнітивна теорія соціальної роботи – теорія соціальної роботи, яка ґрунтується на тому, що більшість емоцій і форм поведінки людей зумовлені їх думками, уявленнями, переконаннями, тобто когнітивними процесами («мислення формує поведінку»). Теоретичним джерелом формування, розвитку й реалізації цієї теорії є когнітивна психологія – наука, яка досліджує пізнавальні, орієнтаційні структури психіки (відчуття, сприймання, мислення, уяву, пам'ять). Згідно із когнітивним підходом людина отримує інформацію через сенсорні органи, яку інтелект сприймає, обробляє і зберігає в пам'яті, щоб у відповідний час за відповідних обставин використати її в мовленні і поведінці.

У сучасній психології когнітивний напрямок представлений такими підходами:

– **раціонально-емотивна терапія (RET)**, розроблена американським психологом Альбертом Еллісом (нар. 1913). Ця концепція стверджує, що джерелом психологічних порушень

є система ірраціональних уявлень, засвоєних у дитинстві від значущих дорослих, спрямованих на те, щоб подобатися їм;

– **когнітивна терапія**, розроблена американським психіатром Аароном Беком (1921). Вона має багато спільного з RET і орієнтована на лікування когнітивних розладів, особливо депресій;

– **реальнісна терапія**, запропонована американським психологом Вільямом Глассером (нар. 1926). Вона базується на переконанні, що людина визначає свою поведінку власними рішеннями, тобто є самодетермінованою істотою (Лукашевич & Мигович, 2003, с. 71–98).

Гуманістична теорія соціальної роботи базується на принципах гуманістичної психології, яка, на відміну від психоаналізу та біхевіоризму, вважається третьою силою. Вона бачить людину як унікальну, самодостатню, цінну та самовизначену систему, яка спрямована на цілісне вивчення особистості. Ця теорія орієнтується на виявлення внутрішніх резервів особистості, її здатності до добра, психічного здоров'я та прагнення до самовдосконалення. Одним із засновників цієї теорії є американський психолог Карл Ренсом Роджерс (1902–1987), який вважав, що кожна людина має здатність до самовдосконалення. Він стверджував, що кожен індивід існує в світі досвіду, який постійно змінюється, і є центром цього досвіду. Інший відомий психолог, Абрахам Маслоу (1908–1970), наголошував на творчих починаннях та самоактуалізації особистості, вважаючи їх важливими для її інтеграції в соціум.

Внесок американського психолога Ф. Перлза (1893–1970) значно розширив гуманістичну психологію. Використовуючи свій досвід психоаналітика і психотерапевта, Перлз створив концепцію гештальттерапії, яку він вважав екзистенційною терапією, зосередженою на внутрішньому бутті людини. Він вважав, що зустріч консультанта з клієнтом має екзистенційний характер. Перлз дотримувався холістичного уявлення про людину, вважаючи, що її сутність не можна звести до суми якостей або здібностей. Центральним поняттям гештальтпсихології та гештальттерапії є гештальт – цілісний образ людини, який включає її відносини зі світом і її світосприйняття (Лукашевич & Мигович, 2013, с. 53–81).

Системна теорія соціальної роботи є моделлю, яка базується на ідеї, що задоволення потреб

людини залежить від систем, що її оточують. Ідея впровадження системної теорії в соціальну роботу виникла на основі концепцій австрійського біолога і натурфілософа Людвіга фон Берталанфі (1901–1972). У цій теорії сім'я розглядається як система, де існують відносини між подружжям, дітьми та родичами, і яка взаємодіє з різноманітними соціальними інститутами – державою, системою освіти, економічними та іншими організаціями. У соціальній роботі діють наступні основні системи:

- система агента змін (соціальні працівники та організації, які надають підтримку і допомогу клієнтам);
- система клієнта (люди, групи, сім'ї, що потребують допомоги);
- система мети (люди, яких прагне змінити система агента змін для досягнення своїх цілей);
- система дії (особи, з якими взаємодіє система агента змін для досягнення своїх цілей) (Лукашевич & Мигович, 2013, с. 142–154).

Екологічна теорія соціальної роботи фокусується на застосуванні активних методів адаптації та соціалізації клієнта для досягнення особистісних змін, що відповідають вимогам навколишнього середовища. Вона також включає вплив на соціальне і фізичне середовище, щоб воно максимально відповідало правам, потребам і життєвим цілям особистості. Екологічний підхід в індивідуальній соціальній роботі сформувався і закріпився в 60-х роках ХХ століття, коли виділилася окрема галузь знань – екологія людини (соціальна екологія).

В соціальній роботі екологічна теорія найбільш яскраво представлена життєвою моделлю (Life model), яку почали розвивати у 1972 році американські вчені Карел Гермейн та Алекс Гіттерман. Основні положення цієї моделі вони згодом виклали у книзі «Життєва теорія та практика соціальної роботи» (Пейн, 2000, с. 113–121).

Теорія ролей належить до структурно-функціональних теорій у соціології, які розглядають суспільство як систему взаємозалежних елементів і аналізують суспільні явища та процеси як частини єдиної системи з чітко визначеними межами. Відповідно до цієї теорії, суспільство складається з усталених взаємопов'язаних дій, а потреби особистості виступають змінними соціальної системи.

Становлення і розвиток теорії ролей пов'язане з науковою діяльністю таких амери-

канських соціологів, як Толкот Парсонс, Роберт Мертон, а також соціального психолога Джеккоба Морено. Ця теорія базується на припущенні, що люди займають певні позиції в соціальних структурах, виконуючи в них певні ролі. Ролі визначаються як типові очікування або поведінка, пов'язані з позиціями особистості в соціальних структурах. Засвоєння соціальних ролей відбувається через спостереження та набуття досвіду, що є складовою процесу соціалізації. Ролі відображають сприйняття і розуміння людиною прийнятних для неї варіантів поведінки в певних ситуаціях. Соціальні ролі необхідно розглядати в контексті відносин особистості, оскільки вони можуть бути ідентифіковані лише у взаємодії з іншими (Пейн, 2000, с. 137–149).

Соціально-радикальна теорія соціальної роботи, що сформувалась у 60-ті – на початку 70-х років ХХ ст., ґрунтується на марксизмі і радикальному фемінізмі. Вона заперечує психологічні пояснення проблем клієнтів і висуває ідеї щодо балансу влади, використання структурних засобів розв'язання проблем і колективних дій. Основні принципи радикальної теорії соціальної роботи включають: розвиток критичної свідомості соціальних працівників; надання клієнтам повноважень і можливостей для реального впливу; підтримку громад у боротьбі за їхні права; розуміння особливостей соціальної служби і політики боротьби з нерівністю; забезпечення принципів колективної роботи; формування організаційної структури і належне нормативно-правове забезпечення (Пейн, 2000, с. 201–213).

Кризове втручання у соціальній роботі базується на техніках превентивної психіатрії, розроблених американським психологом Джеральдом Капланом у 60-ті роки ХХ століття. Цей підхід спрямований на запобігання психічним проблемам після важких втрат, розвиваючись відповідно до концепцій Наомі Голан. Кризове втручання об'єднує елементи психодинамічної та короткострокової когнітивної терапій, біхевіористські та соціологічні підходи, включаючи теорію систем. Техніки психологічної підтримки включають вербалізацію емоцій, програвання ролей, інструкції, опосередковане спілкування, сімейне обговорення та формування навичок (Соціальна робота : навчальний посібник, 2021, с. 151–163).

Сімейна терапія – це підхід, що акцентується на взаємовідносинах людини зі значущими іншими у її житті, щоб пояснити та вирішити її проблеми. Вона сформувалася як теорія соціальної роботи на початку 50-х років ХХ століття, відрізняючись гнучким терапевтичним підходом у вирішенні проблем дорослих і дітей. Мета сімейної терапії полягає у допомозі сім'ї подолати труднощі та сприяти її здоровому розвитку, шляхом зміни стосунків особи зі значущими людьми в її оточенні (Осетрова, 2016, с. 56–70).

Психосоціальна терапія в соціальній роботі – це комплексний підхід, що передбачає тривалий соціальний супровід клієнта соціальним працівником. Вона виникла як частина психодинамічного підходу у 60-ті роки ХХ століття. Основу психосоціального підходу складає праця Мері Річмонд «Соціальний діагноз» (1917), яка підкреслила важливість збалансованої оцінки можливих методів допомоги, враховуючи економічні, особисті та внутрісімейні фактори. Ця терапія спрямована на виявлення проблем з оточення клієнта, акцентуючи увагу на його сильних сторонах і внутрішніх ресурсах. Завдяки цим ресурсам і підтримці соціального працівника, клієнт знаходить в собі сили для подолання особистих проблем (Richmond, 1917).

Інший підхід у розвитку теорії соціальної роботи представлений у напрямі «функціональна школа соціальної роботи», ідеологами якого стали О. Ранк (O. Rank) та Дж. Тафт (J. Taft). О. Ранк вважав, що першорядним у процесі лікування є продуктивні відносини терапевта та клієнта, а зовсім не дитячі враження пацієнта (Taft, 1958). Пізніше ці ідеї розвинув Карл Роджерс (акцент не на діагнозі, а на організації допомоги клієнту, на клієнті і прийманні ним цієї допомоги – звідси інтерес до понять «структура», «функції», «процес» тощо). У подальших зарубіжних наукових дослідженнях проблем теорії соціальної роботи також немає єдиного підходу до галузі її генези, розвитку, структури та змісту. Зазначимо, що це пов'язано з такими обставинами:

- постійною видозміною характеру теорії соціальної роботи;
- специфікою розвитку теорії соціальної роботи у різних державах, що зумовлено національною культурою, традиціями кожної країни;
- прихильністю вчених до певних наукових традицій;

– індивідуальністю проблем клієнта соціальних служб.

Незважаючи на плюралізм думок, стає можливим виділити основні теоретичні моделі соціальної роботи (Пейн, 2000).

Перша модель. Соціальна робота як багаторівнева система. Осмислення соціальної роботи як багаторівневої системи представлено у концепції Р. Сайбеона та зосереджено навколо позиції «теорія-практика-академічна дисципліна». Відповідно до цієї концепції, існують три типи теорій соціальної роботи, нерозривно пов'язані між собою.

Перший тип – теорії предметної сутності соціальної роботи (філософські та соціальні перспективи соціальної роботи; природа та завдання соціальної допомоги; цінності соціальної роботи; зміни соціальної роботи);

Другий тип – теорії практики соціальної роботи (дедуктивні теорії практичної соціальної роботи: індивідуальна робота та робота з випадком, робота з групою, робота з сім'єю, робота в мікросоціальному середовищі, теорії соціального адміністрування). Кожна з цих теорій має свої підтеорії. Наприклад, теорія соціального адміністрування включає теорію соціального обслуговування, яка базується на теоріях стаціонарного світу, функцій і завдань стаціонарної допомоги, інтервенції (медична модель інтервенцій, модель реагування тощо), а також стаціонарних установ.

Згідно з цією концепцією, існують три концепти, які визначають теорію практичної соціальної роботи (управління соціальною роботою – клієнт – соціальний контекст).

Третій тип – теорії світу клієнта (психологічні та соціальні теорії з проблем особистості, сім'ї, груп, організацій). Тобто теорії світу клієнта – це систематизовані уявлення про поведінку людини та її соціальне життя (Пейн, 2000), які дають пояснення мотивів та причин поведінки людини у тій чи іншій життєвій ситуації. Вектор розвитку теорій світу клієнта визначають комплекс факторів, серед яких слід виділити:

1. Макрофактори (глобалізаційні процеси, світова економіка, світова екосистема, світова політична система).
2. Мезофактори (національна економіка, державна соціальна політика, система соціального захисту населення, інститути громадянського суспільства).

3. Мікрофактори (поточні соціально-економічні, соціально-політичні, етнокультурні процеси, можливості реалізації індивіда у конкретному соціальному середовищі) (Пейн, 2000, с. 98–121).

Аналіз наданих чинників доводить міждисциплінарний характер соціальної роботи.

Друга модель. Соціальна робота як парадигмальна теорія. В її основі лежить ідея допомоги та підтримки клієнта, базисом якої є осмислення проблем клієнта (парадигма) та пошук інструментів зміни ситуації, що склалася у клієнта. Компоненти цієї теорії:

- а) пояснення;
- б) розуміння;
- в) інструментальний компонент;
- г) імперативний аспект;
- д) здатність до розвитку.

Основні парадигми слід класифікувати за такими теоретичними підходами: рефлексивно-терапевтичні, що мають такі основні концепції: теорія соціального конструювання, гуманістично-екзистенційна теорія, теорія соціального розвитку, феміністська теорія, теорія активізації; соціал-колективістські з такими основними концепціями: критична теорія, теорія структур-

ної соціальної роботи, феміністська теорія, антидискримінаційна теорія, теорія активізації; індивідуально-реформістські: завдання-центрована теорія, кризова теорія, психодинамічна теорія, когнітивно-поведінкова теорія, системна теорія, теорія сімейної терапії, теорія активізації (Пейн, 2000, с. 123–139) (див. табл. 1).

Третя модель – інтегративна модель соціальної роботи, для якої характерне розуміння індивіда, середовища, специфіки взаємин індивіда та середовища. Витоками розвитку інтеграційних теорій можуть стати такі моделі: функціоналізм, біхевіоризм, психоаналітична теорія, радикальний структуралізм, феноменологія (Пейн, 2000, с. 158–165) (див. табл. 2).

Таким чином, існує різноманіття теоретичних побудов для практичної соціальної роботи. Багатий теоретичний арсенал зарубіжного досвіду соціальної роботи включає розглянуті теоретичні моделі, гідністю кожної з них є принципово різний підхід до клієнта соціальної роботи.

Наукова думка про соціальну роботу в Україні розвивається динамічно, відображаючи зміни та виклики сучасного суспільства. Українські вчені активно досліджують різноманітні

Таблиця 1

Зарубіжні теоретичні підходи в руслі парадигмальної теорії (Пейн, 2000)

Теоретичні підходи	Основні концепції
Рефлексивно-терапевтичні	Теорія соціального конструювання; Гуманістично-екзистенційна теорія; Теорія соціального розвитку; Феміністська теорія; Теорія активізації.
Соціал-колективістські	Критична теорія; Теорія структурної соціальної роботи; Феміністська теорія; Антидискримінаційна теорія; Теорія активізації.
Індивідуально-реформістські	Завдання-центрована теорія; Кризова теорія; Психодинамічна теорія; Когнітивно-поведінкова теорія; Системна теорія; Теорія сімейної терапії; Теорія активізації.

Таблиця 2

Моделі соціальної роботи (Пейн, 2000)

Теоретичні концепції	Напрямок розвитку
Функціоналізм	Конструктивізм
Біхевіоризм	Теорія соціального навчання
Психоаналітична теорія	Психосоціальна теорія
Радикальний структуралізм	Праксіологія
Феноменологія	Символічний інтеракціонізм

аспекти цієї професії, зокрема, її роль у соціальній підтримці вразливих груп населення, розвиток соціальних послуг, а також інноваційні підходи до вирішення соціальних проблем.

У кінці 80-х – на початку 90-х років в Україні, під час переходу до ринкової економіки, соціальна робота почала активно розвиватися як окремий вид діяльності. Паралельно з цим виникла потреба у підготовці соціальних працівників різних спеціалізацій. Сучасне українське суспільство не може повністю запозичити жодну з існуючих моделей соціальної роботи з інших країн, але також не може залишити без змін засоби соціального захисту та підтримки, що сформувалися за попередні 70 років. В Україні поступово формується своя унікальна система підтримки населення, яка залежить від багатьох факторів, таких як рівень економічного розвитку країни та окремих її регіонів, наявність полікультурного середовища, збільшення соціальної диференціації тощо.

Після здобуття незалежності, Україна розпочала формування системи соціального захисту, яка притаманна економічно розвиненим країнам. Основний акцент був зроблений не на бюджетне фінансування соціальної сфери, а на створення умов, що сприяють оптимальному добробуту людей, сімей та груп осіб, а також на усунення перешкод, що заважають цьому. Крім того, було організовано індивідуальну (адресну) допомогу для тих, хто потребує державної соціальної підтримки через обставини, визнані державою соціально негативними (Полтавець, 2000, с. 19–25).

У загальному, в Україні соціальна робота регулюється рядом законодавчих актів, які забезпечують правові підстави для соціального захисту громадян. **Конституція України** – визначає основні права і свободи громадян, включаючи право на соціальний захист (стаття 46). Закон України «Про соціальні послуги» визначає основні організаційно-правові принципи надання соціальних послуг, спрямованих на запобігання складним життєвим обставинам та мінімізацію їх негативних наслідків. Закон встановлює основні напрямки державної політики у сфері соціальних послуг, а також права і обов'язки отримувачів і завдання постачальників цих послуг. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» регулює порядок надання соціальної допомоги

малозабезпеченим сім'ям. **Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»** – встановлює види та умови надання допомоги сім'ям з дітьми. **Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей»** – регулює заходи соціального захисту для бездомних осіб і безпритульних дітей. Закон України «Про охорону дитинства» – визначає правові, організаційні та соціально-економічні умови захисту прав і інтересів дітей. Закон України «Про соціальний захист інвалідів в Україні» – регулює соціальний захист та забезпечення прав осіб з інвалідністю.

Одним з ключових напрямків наукових досліджень є інтеграція міжнародного досвіду в українську практику соціальної роботи. Вивчаються ефективні моделі та методи, які вже довели свою результативність за кордоном, та адаптуються до українського контексту. Це сприяє підвищенню якості надання соціальних послуг та професійного розвитку соціальних працівників.

На початку 90-х років одним із перших в Україні, хто методологічно обґрунтував соціальну роботу, був донецький дослідник В. Сидоров. Він визначив соціальну роботу як «професійну діяльність, спрямовану на допомогу особам, сім'ям та різним віковим і соціальним групам (клієнтам) у вирішенні їхніх психологопедагогічних, медичних, правових, економічних та інших проблем». Ця діяльність здійснюється у співпраці між клієнтами та фахівцями «з метою покращення або відновлення здатності клієнтів до життєдіяльності» (Сидоров, 2000).

Український вчений В. Полтавець у 2000 році запропонував визначення поняття «соціальна робота». Він описав її як «систему теоретичних знань і практику, що базується на цих знаннях, метою якої є забезпечення соціальної справедливості через підтримку та допомогу найбільш уразливим верствам населення, а також протидію факторам соціального виключення» (Полтавець, 2000, с. 29–30).

Т. Семигіна стверджує, що соціальна робота є динамічною професією, що постійно оновлюється завдяки новим концепціям та технікам. Це зумовлено як внутрішнім розвитком професії, де зараз стандартом є ретельне дослідження ефективності втручань та розповсюдження тих з них, які найкраще вирішують професійні завдання, так і суспільно-політичними змінами, що формують нові очікування від соціальної роботи

як суспільного інституту. Динамічність цього виду діяльності також підтримується розвитком гуманітарних знань, що закладають світоглядні основи професії. Складний характер сучасної соціальної роботи відображений у її новому глобальному визначенні (Семигіна, 2015, с. 6–9).

В. Бех запропонував унікальне бачення соціальної роботи, розглядаючи її як науку і професію в рамках цілісної глобальної моделі. Він підкреслив важливість розвитку методології соціальної роботи, що зумовлено необхідністю подолання вузькоспеціалізованого підходу до вивчення проблем соціальної корекції та реабілітації особистості. Також він наголосив на потребі інтеграції розрізнених соціальних гарантій, концепцій соціального захисту, допомоги та милосердя в єдину систему (Бех, 2002, с. 29–31).

О. Осетрова вважає, що соціальна робота як форма суспільної діяльності спрямована на виконання ряду важливих завдань, зокрема: покращення соціального благополуччя людини; підвищення умов і якості життя; забезпечення ефективного функціонування соціальної системи; створення гармонійних зв'язків і відносин у системі «людина – світ», починаючи з гармонізації сімейних стосунків і поширюючись на родину, громаду та суспільство в цілому, що призводить до зниження конфліктів і поліпшення в усіх сферах людської діяльності (Осетрова, 2016, с. 14–29).

Українські науковці І. Зверева (Зверева, 2003) та І. Козубовська (Козубовська, 1998) поділили поняття соціальної роботи на три категорії:

– *запозичені* – поняття і категорії, які не є специфічними для теорії соціальної роботи, оскільки явища та процеси, які вони описують, досліджуються іншими науками;

– *загальні* – поняття і категорії, що здебільшого належать до теорії соціальної роботи, але також використовуються в інших галузях знань. Сюди входять такі поняття, як соціальна реабілітація, соціальна адаптація, соціальний захист, соціальний інститут, соціальна діагностика, соціальне інспектування тощо;

– *специфічні* – поняття і категорії, які є невід'ємною частиною теорії соціальної роботи, виражають її сутність і відображають конкретні способи її прояву, характеризуючи якісний стан соціальної роботи. До цієї групи належать поняття соціальний працівник, соціальний педагог, соціальне обслуговування,

соціальний супровід, соціальне страхування, волонтерський рух, а також соціум, соціальне середовище, соціальні відносини, соціалізація, соціальна активність, соціальне виховання тощо.

Загалом, соціальна робота – це професійна діяльність, яку здійснюють кваліфіковані спеціалісти та їхні помічники, спрямована на надання індивідуальної допомоги людині, сім'ї чи групі осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах (Денисюк, 2023, с. 21–22). Це досягається через інформування, консультування, надання матеріальної та фінансової допомоги, соціальну реадaptaцію, догляд і обслуговування хворих і самотніх, а також надання психологічної та педагогічної підтримки, орієнтуючи тих, хто потребує допомоги, на власну активність у вирішенні своїх проблем.

Виходячи із визначення змісту соціальної роботи є доцільним визначити її структуру. Враховуючи думку О. Кравченко, про те що соціальна робота є самостійним і багатогранним видом діяльності і важливо враховувати, з одного боку, загальноприйняте філософське і психологічне розуміння діяльності, а з іншого боку – специфіку та фактори, які характеризують об'єкт нашого дослідження, вважаємо, що структура соціальної роботи є складною і багатокомпонентною, яка включає такі ключові елементи:

– **цілі та завдання** (соціальна робота спрямована на забезпечення соціальної справедливості, підтримку і допомогу вразливим групам населення, запобігання та подолання соціальних проблем, соціальну інтеграцію та реабілітацію осіб у складних життєвих обставинах);

– **зміст діяльності** (це включає широкий спектр дій, таких як інформування, консультування, надання матеріальної та фінансової допомоги, соціальна реадaptaція, психологічна та педагогічна підтримка, догляд і обслуговування хворих і самотніх);

– **форми діяльності** (соціальна робота може здійснюватися у різних формах, включаючи індивідуальну роботу з клієнтом, групову роботу, роботу у спільнотах, кризове втручання, соціальні акції та програми);

– **методи і техніки** (соціальні працівники використовують різноманітні методи та техніки, такі як консультування, медіація, кризове втручання, психосоціальна підтримка, соціально-педагогічні підходи, адміністративна робота та багато інших);

– **функції** (соціальна робота виконує організаторські, координаційні, діагностичні, терапевтичні, превентивні, реабілітаційні та інші функції, які допомагають досягти поставлених цілей);

– **професійні ролі** (соціальні працівники можуть виконувати різні ролі, такі як консультанти, захисники, координатори, адміністратори, дослідники, педагоги, медіатори, тощо);

– **етичні принципи** (соціальна робота базується на дотриманні етичних принципів, таких як конфіденційність, повага до гідності і цінності кожної особи, відповідальність, справедливість, чесність, професійна компетентність);

– **соціальний контекст** (соціальна робота враховує широкий соціальний контекст, включаючи економічні, культурні, політичні, правові та інші фактори, які впливають на життя клієнтів і спільнот) (Кравченко, 2020).

З огляду на це, діяльність фахівців соціальної роботи може бути розглянута як інтеграція різних процедур і операцій: соціальних (з точки зору цілей, завдань і змісту), психолого-педагогічних (з точки зору форми), організаторських (з точки зору функцій) та професійних (з точки зору зв'язків і впливу на об'єкт). Це, на нашу думку, вказує на наявність складної і багатокомпонентної структури діяльності (Сидоров, 2000).

Проте, на жаль, в Україні досі існує стереотип, що соціальна робота обмежується допомогою людям, які не можуть самостійно справлятися, і вважається тимчасовим явищем, пов'язаним з кризами в суспільстві та благодійністю. Під час таких криз її значення дійсно зростає. Проте історичний досвід та сучасна ситуація в Західній Європі показують, що роль соціальної роботи не зменшується навіть у розвинених країнах. У міру загострення соціальних проблем на початку XXI століття у світі, збагачення соціальних зв'язків, зростання потреб та запитів людей, кількість осіб, які не можуть пристосуватися до нових умов і ролей, буде збільшуватися, а процес соціалізації ускладнюватиметься. Тому вимоги до соціальної роботи, її історії, методології, методів та технологій будуть зростати. В цьому контексті для України є надзвичайно важливим і корисним переклад та введення в науковий обіг зарубіжних досліджень та кращих популярних праць.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальна робота як наука і прак-

тика має багато спільного у різних країнах, проте відрізняється специфікою та акцентами в залежності від соціально-економічних, культурних та історичних особливостей кожної країни. За кордоном соціальна робота базується на багатій теоретичній основі, що включає психосоціальні, когнітивно-поведінкові, системні та екологічні підходи. Ці теорії надають різні інструменти та методи для аналізу і вирішення соціальних проблем, враховуючи індивідуальні, сімейні та суспільні аспекти. Крім того, у західних країнах велике значення надається етичним принципам, таким як повага до гідності кожної особи, конфіденційність, професійна компетентність та соціальна справедливість.

В Україні теоретичні аспекти соціальної роботи також розвиваються, зокрема, шляхом адаптації і впровадження міжнародного досвіду. Українські фахівці активно використовують зарубіжні теорії та підходи, пристосовуючи їх до національних реалій. Водночас важливу роль відіграють специфічні умови, такі як економічна нестабільність, соціальні проблеми, пов'язані з війною та внутрішньо переміщеними особами. Законодавче регулювання соціальної роботи в Україні забезпечує правові підстави для надання соціальних послуг та гарантує права громадян на соціальний захист. Основні закони, такі як «Про соціальні послуги», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» та інші, визначають права та обов'язки одержувачів і постачальників соціальних послуг.

Соціальна робота охоплює широкий спектр діяльності, спрямованої на підтримку та допомогу різним категоріям населення. Вона включає соціальну допомогу, психологічну підтримку, правовий захист та інші види послуг, що сприяють поліпшенню якості життя людей у складних життєвих обставинах.

У загальному, соціальна робота – це професійна діяльність, спрямована на підтримку і допомогу особам, сім'ям та громадам у подоланні соціальних труднощів, покращенні якості життя та сприянні соціальній інтеграції.

Перспективи подальших досліджень теми включають такі ключові напрямки, які можуть значно розширити і поглибити знання в цій галузі:

– інтеграція міждисциплінарних підходів – подальше дослідження взаємодії між різними

науковими дисциплінами, такими як психологія, соціологія, економіка, право та інші, може сприяти більш комплексному розумінню соціальних проблем та ефективних методів їх вирішення;

– адаптація міжнародного досвіду – вивчення та адаптація найкращих практик соціальної роботи з різних країн, з урахуванням специфіки національних умов, може значно покращити якість соціальних послуг та підвищити ефективність соціальної роботи;

– розвиток нових теоретичних моделей – створення та випробування нових теоретичних моделей соціальної роботи, що враховують сучасні соціальні виклики, такі як глобалізація, міграція, технологічні зміни та інші, може сприяти більш ефективному вирішенню актуальних соціальних проблем;

– дослідження впливу цифрових технологій – вивчення впливу цифрових технологій на практику соціальної роботи, зокрема використання онлайн-консультацій, соціальних мереж та інших цифрових інструментів, може допомогти розробити нові методи надання соціальних послуг та підтримки;

– оцінка ефективності соціальних програм – розробка та впровадження методик оцінки ефективності соціальних програм та інтервенцій може допомогти визначити найбільш ефективні стратегії і практики соціальної роботи;

– соціальна робота в умовах криз та катастроф – дослідження ролі соціальної роботи в умовах криз, катастроф, військових конфліктів та інших надзвичайних ситуацій може допомогти розробити ефективні стратегії реагування та підтримки постраждалих.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех В. П. Цілісність соціальної роботи: методологічні, теоретичні та праксеологічні аспекти. Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики. ДЦССМ, 2002. 29–47.
2. Бойко А. М., Бондаренко Н. Б., Брижувата О. С. Соціальна робота : теорії та методи соціальної роботи : у 3–х ч. ; за ред. Т. В. Семігіної, І. М. Григи. Київ : ВД «Києво-Могилянська Академія», 2004. Ч. 2. 224 с.
3. Денисюк О. М. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. ; ред. кол.: О. В. Епель, Т.Л. Лях, І. В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
4. Зверева І. Д., Безпалько О. В., Харченко С. Я. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. ; за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Наук. світ, 2003. 233 с.
5. Конспект лекцій з дисципліни «Теорія соціальної роботи» для студентів спеціальності «Соціологія» / укл. : Мачуліна І. І., Познанська К. В. Кам'янське, ДДТУ, 2018. 80 с.
6. Кравченко О. П. Філософія соціальної роботи: теоретичні моделі розвитку. 2020. URL: http://philos.vernadskyjournals.in.ua/journal/2020/2_2020/6.pdf
7. Мигович І. І. Соціальна робота як наука, навчальна дисципліна і професія. *Науковий вісник Ужгородського державного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота* / редкол.: В. І. Опіярі (гол. ред.), В. В. Турянця, І. В. Козубовська та ін. Ужгород : ВАТ «Патент», 1998. Вип. 1. С. 80–88.
8. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. 3 вид., доп. та перероб. Київ : МАУП, 2013. 168 с.
9. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посібник. 2 видання доп. і випр. Київ : МАУП, 2003. 168 с.
10. Пейн М. Сучасна теорія соціальної роботи. Київ : [б. в.], 2000. 456 с.
11. Семігіна Т. В. Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи. *Вісник АПСВ*. 2015. № 1. С. 6–11.
12. Сидоров В. Ролі та функції соціальних працівників, 2000. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/149244433.pdf>
13. Соціальна робота в Україні : перші кроки / ред. В. Полтавець. Київ : КМ «Academia», 2000. 236 с.
14. Соціальна робота : реалії та виклики часу : навчальний посібник. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.
15. Соціальна робота в Україні: основні напрями, проблеми та перспективи розвитку / за ред. проф. Осетрової О.О. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 квітня 2016 р. Дніпро : ДНУ, 2016. 147 с.
16. Richmond, M. E. (1917). *Social diagnosis*. Harvard University – Collection Development Department, Widener Library, HCL / New York: Russell Sage Foundation. Retrieved from <https://www.historyofsocialwork.org/PDFs/1917,%20Richmond,%20Social%20Diagnosis%20OCR%20C.pdf>
17. Taft, J. (1958). *Otto Rank, A biographical study based on notebooks, letters, collected writings, therapeutic achievements and personal associations*. New York, NY: Julian Press.

REFERENCES:

1. Bekh, V. P. (2002). Tselisnist sotsialnoi roboty: metodolohichni, teoretychni ta prakeseolohichni aspekty [Integrity of social work: methodological, theoretical and praxeological aspects]. *Social work in Ukraine at the beginning of the XXI century: problems of theory and practice*, 29–47. [in Ukrainian].
2. Boiko, A. M., Bondarenko, N. B., Bryzhuvata, O. S. (2004). *Sotsialna robota: teorii ta metody sotsialnoi roboty: u 3-kh ch.* [Social work: theories and methods of social work: in 3 parts]; ed. by T. V. Semigina, I. M. Hryha. Kyiv : VD “Kyievo-Mohylianska Akademiia”, Part 2. 224 p. [in Ukrainian].
3. Denysiuk, O. M. (2023). Aktualni pytannia sotsialnoi roboty: navch. posib. [Topical issues of social work : textbook]; ed. by O. V. Epel, T. L. Liakh, I. V. Silantieva. Uzhhorod: RIK-U, 420 p. [in Ukrainian].
4. Zvierieva, I. D., Bezpalko, O. V., Kharchenko, S. Ya. (2003). *Sotsialna robota v Ukraini: navch. posib.* [Social work in Ukraine: textbook] ; ed. by I. D. Zvierieva, H. M. Laktionova. Kyiv: Nauk. svit, 233 p. [in Ukrainian].
5. Konspekt leksii z dystsypliny “Teoriia sotsialnoi roboty” dlia studentiv spetsialnosti “Sotsiolojiya” / ukl. : Machulina, I. I., Poznanska, K. V. (2018). Kamyanske, DDTU, 80 p. [in Ukrainian].
6. Kravchenko, O. P. (2020). *Filosofia sotsialnoi roboty: teoretychni modeli rozvytku* [Philosophy of social work: theoretical models of development]. Retrieved from http://philos.vernadskyjournals.in.ua/journal/2020/2_2020/6.pdf [in Ukrainian].
7. Myhovych, I. I. (1998). *Sotsialna robota yak nauka, navchalna dystsyplina i profesiia* [Social work as a science, academic discipline and profession]. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho derzhavnogo universytetu: seriia: Pedagogika. Sotsialna robota / redkol. : V. I. Opiyari (ed.-in-chief), V. V. Turianytsia, I. V. Kozubovska et al.* Uzhhorod : VAT “Patent”, Iss. 1, pp. 80–88. [in Ukrainian].
8. Lukashevych, M. P., Myhovych, I. I. (2013). *Teoriia i metody sotsialnoi roboty: navch. posib.* [Theory and methods of social work: textbook]. 3rd ed., rev. and enlarged. Kyiv : MAUP, 168 p. [in Ukrainian].
9. Lukashevych, M. P., Myhovych, I. I. (2003). *Teoriia i metody sotsialnoi roboty: Navch. posibnyk* [Theory and methods of social work: Textbook]. 2nd ed., rev. and enlarged. Kyiv : MAUP, 168 p. [in Ukrainian].
10. Payne, M. (2000). *Suchasna teoriia sotsialnoi roboty* [Modern theory of social work]. Kyiv: [b. v.], 456 p. [in Ukrainian].
11. Semihina, T. V. (2015). *Mizhnarodna sotsialna robota: hlobalni priorytety sotsialnoho rozvytku i nove vyznachen- nia sotsialnoi roboty* [International social work: global priorities of social development and new definition of social work]. *Visnyk APSV*, No. 1, pp. 6–11. [in Ukrainian].
12. Sydorov, V. (2000). *Roli ta funktsii sotsialnykh pratsivnykiv* [Roles and functions of social workers]. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/149244433.pdf> [in Ukrainian].
13. *Sotsialna robota v Ukraini: pershi kroky* [Social work in Ukraine: the first steps] / ed. by V. Poltavets. (2000). Kyiv : KM “Academia”, 236 p. [in Ukrainian].
14. *Sotsialna robota: realii ta vyklyky chasu: navchalnyi posibnyk* [Social work: realities and challenges of the time: textbook]. (2021). Sloviansk : Vyd-vo B. I. Matorina, 219 p. [in Ukrainian].
15. *Sotsialna robota v Ukraini: osnovni napriamy, problemy ta perspektyvy rozvytku* [Social work in Ukraine: main directions, problems and prospects of development] / ed. by prof. O. O. Osetrova. (2016). Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference, April 28, 2016. Dnipro : DNU, 147 p. [in Ukrainian].
16. Richmond, M. E. (1917). *Social diagnosis*. Harvard University – Collection Development Department, Widener Library, HCL / New York: Russell Sage Foundation. Retrieved from <https://www.historyofsocialwork.org/PDFs/1917,%20Richmond,%20Social%20Diagnosis%20OCR%20C.pdf>
17. Taft, J. (1958). *Otto Rank, A biographical study based on notebooks, letters, collected writings, therapeutic achievements and personal associations*. New York, NY : Julian Press.